

Sexuálna subjektivita žien, aktérstvo a zmocnenie: kritická konceptuálna analýza

Miroslava Šudila Žilinská ¹, Gabriel Bianchi ²

Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV, v. v. i.

The Sexual Subjectivity of Women, Agency, and Empowerment: A Critical Conceptual Analysis

Abstract: Sexual subjectivity in women together with sexual agency and empowerment have been receiving growing attention in sex research in recent decades. In this article we highlight the conceptual uncertainty and challenges research field, mostly in the context of #MeToo initiatives and the current discussion around understanding sexual violence in Czech Republic and the Slovak Republic. We propose a conceptual map, in which we show the key role of sexual subjectivity for sexuality research, in contrast to other terms, such as sexual self-concept or sexual self-schema. We demonstrate how the important conceptual components of subjectivity, sexual agency, and empowerment have been misunderstood in the postfeminist and neoliberal discourse and have brought new forms of oppression to female sexuality – in the forms of the agency imperative and pseudoempowerment. The article offers an integrated conceptual framework for female sexual subjectivity based on a critical reflection of existing sexuality research from the perspective of second-order psychology as opposed to mainstream positivist approaches. We propose adopting approaches to sexual subjectivity that (1) allow us to reflect on the dynamics of intrapersonal and interpersonal scripting rooted in normative

¹ Participácia prvej autorky bola podporená grantom VEGA 2/0063/23 Moc, kontrola a zraniteľnosť v intímnych vzťahoch – digitálne technológie a starostlivosť a DoktoGrant APP0374. Tento príspevok vznikol počas doktorandského štúdia Miroslavy Šudily Žilinskej na Ústave aplikovanej psychológie, Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave (študijno-pedagogická časť) a na Ústave výskumu sociálnej komunikácie SAV, v. v. i. (vedecká časť).

² Participácia druhého autora bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja SR na základe zmluvy č. APVV-18-0303, ako aj grantom VEGA: 2/0035/21 Rodinné konštelácie s biologickými a nie biologickými deťmi.

social and cultural contexts, while (2) allowing for the authentic experience of lived, self-generated, and diverse subjectivities.

Keywords: sexual subjectivity, sexual agency, sexual empowerment

Šudila Žilinská, Miroslava, Bianchi, Gabriel. 2023. Sexuálna subjektivita žien, aktérstvo a zmocnenie: kritická konceptuálna analýza. *Gender a výzkum / Gender and Research* 24 (2): 171–194, <https://doi.org/10.13060/gav.2023.012>.

Ochota a schopnosť povedať „áno“/„nie“ v sexuálnej interakcii otvára komplexnú diskusiu o rodových vzťahoch, moci, ale aj o povahe sexuálneho aktérstva a subjektivity (Fahs, Swank, Shambe 2020; Linander et al. 2021). Pojmy sexuálneho aktérstva či zmocnenia znovunadobudli na dôležitosť a relevanciu práve vďaka kampani #MeToo, ktorá rozvírila otázky ohľadom sexuálneho súhlasu, hraníc, či šedej zóny v sexuálnych interakciách (Bay-Cheng 2019; Gunnarsson 2018; Hinds, Fileborn 2019; Mark, Vowels 2020). Opätovne otvárajú diskusiu spred viac ako 30 rokov: „Môžu byť ženy sexuálnymi aktérkami? Môžu konať na základe seba?“ dopytuje sa Vance (1984: 6), ktorá nastolila dilemu o ženskej sexualite v pokusoch odolávať patriarchálnej kultúre. Na jej otázku nadväzuje následne Fine (1988), ktorá upozorňuje na problematický diskurz o ženskej sexualite, ktorý stavia ženu do neustálej pozície potenciálnej obete a objektu, ignoruje možnosť existencie sexuálnej túžby. V takomto diskurze žena nikdy neprezentuje „subjekt sama o sebe“ (Fine 1988: 30), nie je schopná sexuálneho aktérstva. Zároveň dodáva, že ženská sexuálna subjektivita je kľúčová pre pochopenie sexuality v existujúcich mocenských rodových vzťahoch a sociálno-kultúrnom kontexte. Optika sexuálnej subjektivity, aktérstva, zmocnenia, ale aj sexuálneho potešenia a túžby sa tak stali dôležitými aspektami vo výskume sexuality žien v ďalších rokoch a otvorili nové možnosti nazerania na ženskú sexualitu. Podľa Sharon Lamb (2010) sa diskusia o subjektivite, potešení a túžbe vyvinula ako reakcia na objektivizáciu a viktimizáciu žien, v rámci ktorých sú ženy vždy v pasívnej role. Vznikla tak potreba novej definície zdravej sexuality, ktorá je ukotvená v zážitku seba-samej, v „stelesnenej, aktérskej, subjektívnej, autenticknej sexualite“ (Lamb 2010: 302). Zážitok zmocnenej sexuality však v rámci posledných rokov a špecificky v kontexte vynorených iniciatív ako je #MeToo dostáva spätný úder a sýti argumentáciu protistrany, ktorá očakáva od žien asertívne „nie“ a porozumenie vlastných hraníc v sexuálnych interakciách bez uznania mocenskej nerovnováhy a rodových stereotypov.

Výskum sexuality v nadväznosti na zážitok seba, subjektivity a aktérstva zo svojej podstaty bude vždy prinášať isté konceptuálne nejasnosti (Fahs, McClelland 2016).

V minulosti sa už objavili systematickejšie pokusy o debatu o týchto konceptoch³, no práve aktuálne iniciatívy o sexuálnom súhlase a hraniciach v sexe ukazujú na dôležitosť naďalej hovoriť a skúmať skutočné významy a limity sexuálnej subjektivity žien v nadväznosti na aktérstvo a zmocnenie, o ktorých polemika dočasne utíchla. Tá sa však ocitá v protiklade s tlakom postsekulárnej spoločnosti, v ktorej sa opätovne objavuje vplyv tzv. tradičných hodnôt v oblasti sexuality a rodových rolí a diverzita nových podôb subjektivity je obzvlášť výzvou pre mladé ženy (Bianchi 2013), neopomínajúc normatívne očakávania postfeminizmu⁴, v ktorom dochádza k „zvláštnej zmesi feministických a antifeministických prvkov, v ktorej sa ženy považujú za emancipované, ale naďalej majú akceptovať podmienky sexuality stanovené heteronormatívnymi diskurzmi“ (Burkett, Hamilton 2012: 828).

V prvej časti práce v rámci prvej konceptuálnej výzvy preto otvoríme otázku toho, čo vlastne skúmame, ak sa chceme dostať k zážitku seba v oblasti sexuality a v čom sa líšia používané, často vzájomne zamieňané a nejednoznačné pojmy sexuálna subjektivita (v ang. sexual subjectivity), sexuálny self-koncept (v ang. sexual self-concept), sexuálne aktérstvo (v ang. sexual agency) a sexuálne zmocnenie (v ang. sexual empowerment)⁵ a predstavíme nami navrhovanú konceptuálnu mapu pojmov. Vzhľadom na zasadenie sexuálnej subjektivity do normatívneho spoločenského a kultúrneho rámca v ďalšej časti polemizujeme o pojmoch sexuálne aktérstvo a sexuálne zmocnenie. Táto druhá konceptuálna výzva prináša kritickú debatu, ktorá reflektuje predovšetkým neoliberalný a postfeministický diskurz, v nadväznosti na diskusiu o hranici medzi chceným a nechceným v sexe. Pojmy sexuálne aktérstvo a sexuálne zmocnenie, ktoré mali pôvodne slúžiť na podporu žien, sú v neoliberalnom a postfeministickom diskurze posúvané do pozícií, ktoré vytvárajú nový normatívny a represívny rámec pre ženskú sexualitu (e.g. Bay-Cheng 2015a; Gavey 2012; Vanwesenbeeck et al. 2021). Posledná, tretia konceptuálna výzva otvára otázku vzájomnej odlišnosti pojmov aktérstvo a zmocnenie a sumarizuje možné konceptuálne ukotvenie pojmu sexuálne zmocnenie s jeho politickými implikáciami. Záverom sa pozrieme, čo tieto konceptuálne výzvy

³ Časopis *Sex roles* priniesol v ročníku 66, číslo 11, polemiku o koncepte sexuálneho zmocnenia (Bay-Cheng 2012; Gavey 2012; Lamb, Peterson 2012) a o pár rokov neskôr v ročníku 77, číslo 7–8, práce polemizujúce o pojme sexuálneho aktérstva (Bay-Cheng 2015a, 2015b; Lerum, Dworkin 2015; Tolman, Anderson, Belmonte 2015).

⁴ Tento článok nemá priestor bližšie predstaviť koncept postfeminizmu a jeho rôznorodé uchopenia. V tejto práci ho používame jednak v chápaní „backlash“, kde je feminizmus v niečom vnímaný ako prekonaný, resp. jeho ciele ako naplnené (Gill, Donaghue 2013), ako „citlivosť“, „diskurzívnu formáciu“ či „kultúrny dispozitív“ (Gill, Kelan, Scharff 2017: 5), kde sa kladie dôraz na slobodné rozhodnutie, aktérstvo a zmocnenie, ktoré formujú nový obraz ženskosti a ženskej sexuality (Gill 2007; Gill, Donaghue 2013; Gill et al. 2017).

⁵ V zátvorkách uvádzame anglické ekvivalenty pojmov, nakoľko nechceme prekladom prispievať ku konceptuálnej nejednoznačnosti.

znamenajú pre chápanie a výskum sexuálnej subjektivity žien. Naša zvedavosť sa, aj vzhľadom na naše odborné psychologické zázemie, zameriava na to, ako rôznorodé pojmy, ktoré vstupujú do výskumu sexuality žien a snažia sa opísať „jadro“ prežívania ženskej sexuality, spolu fungujú, v čom sa dopĺňajú a naopak, v čom si odporujú a aké sú ich nedostatky. Chceme pritom zobrať do úvahy práve feministickú optiku psychologického prežívania a kritických prístupov (Rutherford 2018) a ich dopad na sexuálnu subjektivitu žien, ktorá následne otvára nové možnosti prístupu k výzvam vynárajúcim sa v rámci diskusií o #MeToo.

Naša konceptuálna analýza ako aj kritická reflexia pojmov je súčasťou širšieho výskumu o hraniciach medzi chceným a nechceným v sexuálnych interakciách, ktorá nás práve priviedla k potrebe dekonštrukcie používaných pojmov vo výskume sexuality. Tento výskum je primárne súčasťou dizertačného projektu a projektu VEGA 2/0063/23 Moc, kontrola a zraniteľnosť v intímnych vzťahoch – digitálne technológie a starostlivosť. Jedným z cieľov je preskúmať, ako dospelé ženy vo veku 35–64 rokov konštruujú a negociujú hranice chceného a nechceného v sexe práve optikou žitej sexuálnej subjektivity. Dynamiku konštrukcie hraníc v existujúcich rodových a heteronormatívnych očakávaniach nám umožňuje práve kriticky analyzovaný koncept subjektivity. Reagovať tak chceme na charakteristický prístup na Slovensku, v rámci ktorého chýba systematická reflexia vývoja sexuality (Bianchi 2013). Na Slovensku chýba aj podpora vzdelávania v oblasti prevencie sexuálneho obťažovania, vrátane zapojenia médií o šírení informácií o problematike obťažovania; nemožno opomenúť ani skôr negatívne odozvy v slovenských médiách na kampaň #MeToo (Valkovičová, Kuruc 2020). Na Slovensku nie je výnimkou trivializácia a legitimizácia prípadov obťažovania, vrátane presúvania zodpovednosti na osobu dotknutú obťažovaním – v duchu a v nadväznosti na postfeministickú rétoriku s dôrazom na individuálnu zodpovednosť (Valkovičová 2021). Tieto skutočnosti sú podčiarkované prítomnosťou antirodových diskurzov, ktoré vstupujú do diskusie o sexuálnej výchove na Slovensku. „Subjektivita dieťaťa/mladého človeka ako autonómneho jedinca s právami na informácie [o sexualite] je v tomto paternalistickom naratíve popretá.“ (Libáková, Valkovičová, Jesenková 2019: 144) Aj keď je slovenské a české prostredie v mnohých aspektoch odlišné, spájajú ho viaceré prvky. Kým konzervatívny diskurz proti sexuálnej výchove v Českej republike je viac ukotvený v kultúrnych normách a argumentoch o fyzickom a psychickom zdraví (Jarkovská, Lišková 2013) a na Slovensku je jednoznačne previazaný na katolícke inštitúcie⁶ (Libáková et al. 2019), ich rétorika v mnohom ostáva podobná. Dokonca v českom kontexte autorky identifikovali stratégiu konzervatívneho prúdu

⁶ Na Slovensku sa „ujal“ hanlivý výraz „gender idelógia“, ktorý sa používa na odsúdenie rodovo emancipačných iniciatív, a používajú ho „intuitívne“ rôznorodé zoskupenia bez ohľadu na ich hodnotové a epistemologické východiská.

voči sexuálnej výchove, ktorý (zne)užíval koncept zmocnenia žien pre potrebu reprodukcie tradičnej roly ženy (Jarkovská, Lišková 2013). V oboch krajinách je téma hraníc v sexuálnych interakciách aktuálna. Na Slovensku aj v Česku organizácia Amnesty International zastrešuje kampane Hovorme o súhlase a Chce to souhlas, v rámci ktorej okrem osvetu podporujú legislatívne zmeny, ktoré by zadefinovali sex bez súhlasu ako znásilnenie (Amnesty International Česká republika (n.d.), Amnesty International Slovensko 2023). V Českej republike iniciatívu zmeny legislatívy podporuje aj organizácia Konsent (Konsent 2021). Prebiehajúce kampane zároveň prinášajú implikácie pre sexuálnu a vzťahovú výchovu v oboch krajinách.⁷

Tento článok si vzal za cieľ prispieť k vyjasneniu kľúčových konceptov, na ktorých stojí operacionalizácia psychologického výskumu sexuality motivovaného optimalizáciou podmienok pre zdravú sexualitu (Bianchi 2020) a sexuálne zdravie (World Health Organization n.d.) žien. Tento výskum je v súčasnosti poznačený konfúziou pojmov, ktorá primárne vyplýva z tzv. tektoniky, teda vzájomného pôsobenia relevantných diskurzov (Curt 1994) (postfeminizmus, neoliberalizmus...). Chceme teda poukázať na to, že debata o významoch predstavených pojmov stále nie je celkom ukončená a prináša nemalé dôsledky pre chápanie sexuálnej subjektivity a pre ďalšie smerovanie nielen v psychologickom, ale aj sociologickom výskume sexuality, v oblasti edukácie, advokácie a mediálnej práce. Práve pojmy sexuálnej subjektivity, aktérstva a zmocnenia sú zaujímavé z ich interaktívnej podstaty. Chceme preto využiť príležitosť a v našom príspevku pojmy nielen konceptuálne prepojiť, ale prepojiť aj kritiky existujúcich pojmov a ukázať ich relevanciu v aktuálne prebiehajúcich diskusiách o hraniach sexuálneho násillia a povahe sexuálnej negociácie.

Metodologický rámec: kritická konceptuálna analýza

Pre zámer tejto štúdie sme zvolili konceptuálnu analýzu pojmov, ktorú podobne ako predchádzajúce autorky (Fahs, McClelland 2016) vnímame ako dôležitú súčasť kritického prístupu vo výskume sexuality. Kritický prístup vo výskume sexuality, ktorého súčasťou je práve konceptuálna analýza nám umožňuje pochopiť možné dopady našich rozhodnutí v rámci výskumu, jeho metodológie a pojmov, s ktorými pracujeme (Fahs, Swank, McClelland 2018). V rámci našej analýzy vychádzame z predpokladu, že koncepty samé o sebe nikdy nebudú jednoznačne ukotvené, naopak, sú zo svojej podstaty dynamické a putujú naprieč disciplínami a časom, preto ich analýza má hodnotu sama o sebe a konceptuálna analýza tvorí nástroj interdisciplinárneho prepájania (Bal

⁷ V ČR aktuálne prebieha petícia (Konsent 2021), v SR petíciu iniciovala organizácia InTYMYta (bývalá Spoločnosť pre plánované rodičovstvo) a vyzbierala viac ako 10 000 podpisov; petícia požaduje systematickú vzťahovú a sexuálnu výchovu v rámci reformy vzdelávania.

2009). Hlavnou úlohou konceptuálnej analýzy je „odhaliť, opísať, prípadne konštituovať vzťahy medzi pojmami v rámci určitého konceptuálneho systému“ (Zouhar 2016: 411). Kritický prístup nám zároveň umožňuje reflektovať, ako sa rôznorodé pojmy menia, prispôsobujú či odolávajú aktuálnym kultúrnym tlakom (Fahs et al. 2018). Zaujímam sa o spomínanú tektoniku diskurzov, ktorá je charakterizovaná „spôsobmi, akými na seba navzájom pôsobia rôzne príbehy a reprezentácie, z ktorých texty čerpajú, keď sa vytvárajú, formujú, aktivujú a archivujú v čase a sociálnom priestore“ (Curt 1994: 11). V našom prípade sme vychádzali predovšetkým z prác výskumu sexuality v oblasti psychológie a iných sociálnych vied. Naším cieľom nebol systematický prehľad literatúry, ale konceptuálna kritická analýza, ktorá by zodpovedala otázky ako: V čom sú zásadné podobnosti a odlišnosti pojmov sexuálna subjektivita, self, sexuálne aktérstvo a zmocnenie? V akom význame sa aktuálne pojmy využívajú a ako reflektujú aktuálne diskusie v oblasti hraníc v sexe, sexuálneho súhlasu či iniciatívy #MeToo? Ako na seba jednotlivé pojmy nadväzujú, narážajú a v čom si protirečia? Komu/čomu slúžia tieto koncepty a prečo/ako? Konceptuálna analýza predstavuje súčasť širšieho výskumu o hraniciach medzi chceným a nechceným v sexuálnych interakciách v kontexte sexuálnej subjektivity žien na Slovensku. V rámci rešeršu literatúry sme pracovali s databázami Web of Science, EBSCOhost a Google scholar, pri čom sme využili nasledovné vyhľadávané pojmy: sexual subjectivity, sexual self, sexual agency, sexual empowerment a sexual self-schema, ako samostatne, tak aj jednotlivé pojmy vo vzájomných súvislostiach. Predmetom hľadania boli články publikované v odborných periodikách a zamerané na dospelé a dospelávajúce ženy, pričom primárne sme sa zamerali na existujúce konceptuálne analýzy, prehľady literatúry, práce, ktoré mali za cieľ definovať tieto pojmy, ale aj kvalitatívne sondy, ktoré ponúkali hlbšie pochopenie jednotlivých pojmov, kritické práce, či práce, ktoré tieto pojmy špecificky aplikovali na problematiku hraníc v sexuálnych interakciách a kampaň #MeToo.

Konceptuálna výzva 1: Čo skúmame, ak skúmame zážitok seba v sexualite žien?

Výskum jadra prežívania svojej vlastnej sexuality je väčšinou ukotvený v dvoch kľúčových pojmoch – sexuálna subjektivita alebo self (napríklad self-koncept alebo self-schéma), ktoré sú previazané s ďalšími pojmami, najčastejšie ide o pojmy sexuálne aktérstvo a sexuálne zmocnenie.

Sexuálna subjektivita

Samotný pojem subjektivita sa vzťahuje na schopnosť človeka reflektovať a prežívať seba samú*sameho, čo je možné len v kontakte so sociálnym svetom, hoci interakcia s inými, jazykom, diskurzmi a kultúrami je nikdy nekončiaci a nie úplne rozpoznateľný

proces (McQueen 2015; Zábrowská 2009). Podľa Foucaulta ([1988] 2000) sa subjekt buď podriaďuje, alebo vymedzuje v rámci existujúcich pravidiel v spoločnosti a kultúre. Sexuálna subjektivita, podobne ako neskôr diskutovaný koncept sexuálneho self, sa týka vzťahovania človeka k svojej sexualite. Fahs a McClelland (2016) uvádzajú, že koncept sexuálnej subjektivity opisuje spôsoby, akými ľudia vytvárajú významy a naratívy o svojich subjektívnych sexuálnych skúsenostiach, resp. ako sa stávajú (v anglickom origináli *becoming*) sexuálnymi bytosťami (k stávaniu sa cf. Braidotti 2009; Brown, Stenner 2009; Foucault [1988] 2000) a vznikol ako reakcia na pozitivistické prístupy vo výskume sexuality. Tie sa odzrkadľujú napríklad v snahe „odmerať“ sexuálnu subjektivitu a viedli k vytvoreniu dotazníka *Female Sexual Subjectivity Inventory (FSSI)* (Horne, Zimmer-Gembeck 2006). Ten zadefinoval sexuálnu subjektivitu ako koncept, ktorý pozostáva zo 1) sebaúčinnosti (pri hľadaní túžby a potešenia), 2) sexuálneho sebavedomia a 3) sexuálnej sebareflexie (ktorá okrem priamych vedomostí a skúseností zdôrazňuje úlohu metakognitívnej reflexie). Môžeme si všimnúť, že prvý aspekt bude nápadne pripomínať koncept sexuálneho aktérstva a tretí aspekt koncept sexuálnej self-schémy, ktoré predstavujeme nižšie. Nesmieme ale zabúdať, že koncept sexuálnej subjektivity vznikol ako reakcia na pozitivistické prístupy (Fahs, McClelland 2016), preto by sme chápanie subjektivity v rámci vymedzeného dotazníka nemali vnímať ako konečné a jeho hlavným limitom môže byť práve neschopnosť kriticky reflektovať spoločenský kontext žitej subjektivity. Okrem toho táto operacionalizácia sexuálnej subjektivity predpokladá automaticky aj absenciu, či „nízke“ hodnoty nameranej subjektivity. Čo však znamená získať nízke skóre sexuálnej subjektivity? Môže to pravdepodobne navádzať k sklznutiu k dichotómii subjekt–objekt, teda, ak nie som dostatočne subjektom, som objektom, čo v prípade sexuality nemusí byť tak jednoznačné; Lamb (2010) napríklad tvrdí, že túžba byť sexuálnym objektom nás nezbavuje vlastnej subjektivity.

Tolman (2002: 5–6) subjektivitu opisuje ako „zážitok seba ako sexuálnej bytosti, ktorá sa cíti oprávnená na sexuálne túžby a sexuálne bezpečie, ktorá robí aktívne sexuálne rozhodnutia a ktorá má identitu sexuálnej bytosti“. Vo výskumnej praxi sa teda sexuálna subjektivita dodnes prezentuje ako kombinácia prioritizácie sexuálneho pôžitku a sexuálneho aktérstva (Kettrey 2018). Práve zdôraznenie túžby je v diskusii o subjektivite často kľúčové. Normatívne spoločenské nastavenie totiž vníma ženskú sexualitu ako pasívnu, bez túžby, čo robí zo žien len objekty sexuálnej túžby, no nie sexuálne subjekty (Fine 1988; Lamb 2010; Tolman 2002; Vance 1984). Výskum medzi mladými ženami ohľadom prežívania ich sexuálneho ja ukázal, že sexuálna subjektivita je konštruovaná z vonkajších, často normatívnych očakávaní a z pokusov vzdorovať sociálnym normám (Bianchi 2020; Bianchi, Reháková 2013; Costa, Nogueira, López 2009). V momente prekročenia mantinelov sexuálnej pasivity a hľadania autentickej sexuálnej subjektivity sú ženy nálepkované ako „zlé dievčatá“ (Kettrey 2018; Tolman

2002). Práve preto je kľúčovým aspektom sexuálnej subjektivity jej vzťahovanie sa k diskurzom o ženskej sexualite. Koncept sexuálna subjektivita presadzuje aj Bianchi (2020, 2022), ktorý ju chápe ako jednu z početných plurálnych subjektivít človeka chápaného v paradigme psychológie druhého rádu, ktorá sa neuspokojuje s úzko operacionalizovanými psychologickými premennými a ich meraním a vyžaduje reflexiu seba tvárjúcich procesov stávania sa sexuálnym subjektom. Sexuálna subjektivita sa v jeho poňatí vzťahuje prinajmenšom k: subjektívnemu významu sexu, konštrukcii sexuálnej spokojnosti, nakladaniu so sexuálnymi tabu, hriechmi a rizikami, sexuálnemu násiliu a neželanej sexualite, ale aj v širšom pohľade ku všetkým sexuálnym diskurzom a ich tektonike.

Sexuálny self-koncept a sexuálna self-schéma

Podľa Fahs a McClelland (2016) nám diskusia o sexuálnej subjektivite ukazuje práve to, ako sa vyvíja, konštruuje a chápe *sexuálne self* v rámci sociálneho a kultúrneho priestoru. Výskumné práce primárne pracujú s pojmom sexuálny *self-koncept*. Ten je chápaný ako dynamický a flexibilný koncept (Potki et al. 2017), cez ktorý človek vníma seba ako sexuálnu bytosť (O'Sullivan, Meyer-Bahlburg, McKeague 2006). To je podmienené sexuálnymi zážitkami z obdobia adolescencie (Hensel et al. 2011) a vstupujú doň rôznorodé biologické (napr. vek, pohlavie, rasa, zdravotné znevýhodnenie), psychologické (napr. duševné zdravie, skúsenosť so zneužívaním) a sociálne faktory (médiá, vrstovnické skupiny, rodina) (Potki et al. 2017). V duchu pozitivistického psychologického prístupu orientovaného na potrebu merania boli vytvorené prinajmenšom dva nástroje. *The Sexual Self-Concept Inventory* (SSCI) (O'Sullivan et al. 2006) operacionalizuje sexuálne self do 3 škál: sexuálna vzrušivosť, sexuálne aktérstvo a negatívny sexuálny afekt. *The Women's Sexual Self-Schema Scale* (Andersen, Cyranowski 1994) operacionalizuje *sexuálnu self-schému*, ktorá sa však vzťahuje skôr ku kognitívnej generalizácii seba ako sexuálnej bytosti a bola operacionalizovaná prostredníctvom dotazníka a neskôr prepracovaného aj do verzie pre výskum sexuality mužov (Andersen, Cyranowski, Espindle 1999). Práve v rámci kognitívneho pohľadu je zaujímavé zdôraznenie variability videnia seba samej. Autorky identifikovali celkom 4 seba-schémy. Pozitívna schéma je spojená s celkovou sexuálnou otvorenosťou a spokojnosťou so sexuálnymi vzťahmi, kým negatívna seba schéma sa vyznačuje skôr zdržanlivosťou a neistotou v sexuálnych vzťahoch. Pri tzv. koschematickej schéme sa objavuje zastúpenie silných pozitívnych aj negatívnych schém (často vo veľmi konfliktnom vzťahu). Nakoniec autorky identifikovali aj aschematické vnímanie seba, pre ktoré je príznačná nízka tendencia vzťahovania sa k sebe ako k sexuálnej bytosti, či už pozitívnym alebo negatívnym smerom (Andersen, Cyranowski 1994).

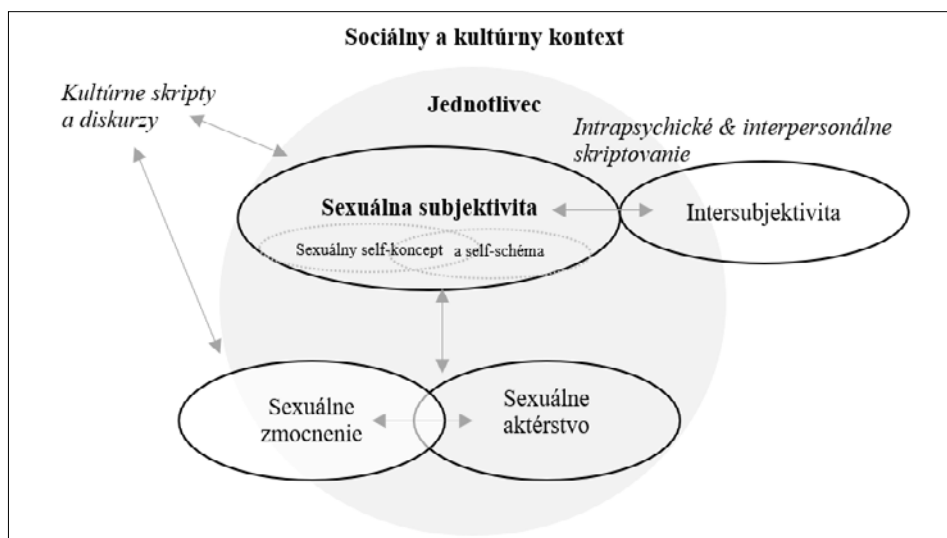
Kto z koho, alebo sexuálne skripty a diskurzy prichádzajú na pomoc

Zo stručného predstavenie pojmov sa otvára otázka, ako sa teda sexuálny self-koncept líši od sexuálnej subjektivity. Treba upozorniť, že oba pojmy, subjektivita a self (avšak nie self-koncept) sa vo viacerých prácach používajú ako synonymá, príp. sa bez vysvetlenia zamieňajú (pozri napríklad Bryant, Schofield 2007; Costa et al. 2009; McClelland 2011; Plante 2007). Pre odhalenie kľúčového rozdielu považujeme nosnú prácu o sexuálnych skriptoch od Simona a Gagnona (1984, 1986), neskôr rozpracovanú Simonom ([1996] 2003). *Skriptovanie*, teda osvojovanie si istého scenára sexuálneho správania sa deje na viacerých úrovniach – *kultúrnej*, ktorá predstavuje sociálne inštitúcie a normy kolektívneho života, *interpersonálnej*, v rámci ktorej sa abstraktné a všeobecné normy pretavujú do aktuálnej podoby sexuálneho scenáru a v rámci páru a *intrapsychickej úrovne skriptovania* vlastných vnútorných túžob (kde sa môže odohrávať kľúčové foucaultovsko-braidottiovsko-brown/stennerovské „stávanie sa“). Tie však nikdy nemôžu byť vytrhnuté zo spoločenského prostredia. Samotní autori hovoria, že vlastné self je zakorenené v sociálnych kontextoch, ktoré cez proces intrapsychického skriptovania vytvára a negociuje svoje privátne túžby v rámci existujúcich noriem. Aj výskumy aplikujúce pozitivistické prístupy varujú pred zužovaním sexuálnej subjektivity na sexuálne potešenie (Kettrey 2018) a upozorňujú na chýbajúcu reflexiu sexuálnej subjektivity a sexuálnej interakcie v spoločenskom a kultúrnom kontexte (Satinsky, Jozkowski 2014). Pri týchto pokusoch hrozí, že nebudeme schopní*í dostatočne odhaliť, ako do procesu intrapsychického skriptovania a vytvárania svojho sexuálneho repertoára vstupuje náš rod či spoločenské očakávania (McClelland 2011). McClelland (2011) uvádza, že každý výskum vlastného zážitku v sexualite nevyhnutne prekračuje zážitok seba a zahrňuje aj tých druhých – náš sociálny a kultúrny svet. Tvrdí, že výskum sexuálneho zážitku predpokladá proces „*intra-individuálnej reflexie*“, ale ide skôr o „*inter-individuálnu*“ reflexiu (McClelland 2011: 313). McClelland (2011) dokonca polemizuje, či to znamená zrieknutie sa ambície výskumu subjektivity, keďže rôzne kvantitatívne pokusy skúmania self nedokážu reflektovať „kontamináciu“ intrapsychického procesu rodovými a heteronormatívnymi očakávaniami.⁸ Crawford, Kippax a Waldby (1994) hovoria preto o *intersubjektivite* sexuálnej interakcie a negociácie, teda o interpersonálnej komunikácii počas sexuálneho kontaktu, kde sú potreby a túžby ľudí odhaľované, zdieľané a hľadá sa ich spoločné porozumenie. Intersubjektivita je tak závislá od predpokladaného zdieľaného a spoločného porozumenia toho, čo je norma a tá je hlboko zakorenená v existujúcich hegemonických diskurzoch, a preto tak náročná na vyjednávanie (Crawford et al. 1994). V kontexte iniciatív ako je #MeToo je následne intersubjektívny proces kľúčový pre rozpoznanie a vzájomné uznanie prípadov obťažovania, v rámci ktorých sa z obetí stávajú aktérky

⁸ Pojmy subjektivita a self uvádzame tak, ako ich používa autorka práce.

v rámci tejto kolektívnej akcie (Jackson 2018). Ak vezmeme do úvahy komplikované súvislosti sexuálnej negociácie, na ktorú aktuálne upozornila aj iniciatíva #MeToo, kritická konceptuálna analýza nám umožňuje reagovať na existujúce skripty a diskurzy, v ktorých je naše *ja* zasadené. Výsledkom je, že „diskurzívne konštruované self sa chápe ako konštituované sériou pohyblivých, neistých a nesúmerateľných pozícií subjektu“ (Bryant, Schofield 2007: 322). Podľa autoriek predstavuje sexuálna subjektivita generatívny projekt a ako uvádza Bianchi (2022), subjektivita je plurálna, seba-generujúca a musí byť žitá. Vo výsledku preto považujeme sexuálnu subjektivitu za kľúčový pojem, ktorého pozíciu znázorňujeme v nami navrhovanej konceptuálnej mape v Diagrame 1. Vystupuje do popredia oproti sexuálnemu self-konceptu, hoci kognitívnu generalizáciu sexuálneho seba v podobe sexuálnej self-schémy nezavrhujeme a považujeme ju za užitočný rámec vzťahovania sa k sebe samému*samej. Kým v pozitivisticky orientovanej psychológii dominoval pojem sexuálneho self-konceptu, ten zlyháva v schopnosti reflektovať komplikovaný mocenský kontext, nehovoriac o dynamickej intersubjektivite interakcií. Tento dynamický vzťah a seba-utváranie sa voči a v rámci sociálneho kontextu by nebol možný bez aktérstva (McQueen 2015), no ako naznačuje obojstranný vzťah, aktérstvo nie je len predpokladom pre subjektivitu, ale podľa Chmielewski, Bowman a Tolman (2020), subjektivita predstavuje prediktor aktérstva. Zároveň aktérstvo a zmocnenie sú čiastočne prekrývajúce sa, no nie totožné pojmy a ich konceptuálnym výzvam sa venujeme nižšie.

Diagram 1: Konceptuálna mapa sexuálnej subjektivity, aktérstva a zmocnenia

Zdroj: Autorstvo.

Pojmy sexuálna subjektivita, self-koncept, self-schéma, aktérstvo a zmocnenie sú často v literatúre zamieňané. Navrhovaná mapa pojmov znázorňuje, že individuálne aspekty sexuality nemožno interpretovať mimo normatívny spoločenský a kultúrny rámec, no zároveň nie každý z pojmov vo výskume sexuality tento aspekt reflektuje rovnako uspokojivo a s podobnými ambíciami. Konceptuálna mapa však nemá za cieľ podporovať redukciu alebo zjednodušenie jednotlivých pojmov. Naopak, chceme poukázať na to, že vzhľadom na spoločenský a kultúrny kontext (a nespochybňujúcu individuálnu variabilitu jednotlivca) je akákoľvek zjednodušujúca definícia skresľujúca. Nadväzujeme tým na paradigmu psychológie druhého rádu, ktorá sa vzdáva ambície výskumu ľudskej skúsenosti pod mikroskopom a namiesto toho uznáva jej nespočetné podoby, vrátane tých vytváraných samotným výskumom (Brown, Stenner 2009). Neznamená to však „zavrhnutie“ pôvodne pozitivistických a esencialistických konceptov, ale hľadanie prípadnej synergie tradičného a kritického prístupu k psychologickým javom. Stotožnenie sa s konceptualizáciou sexuálnej subjektivity musí rátať aj s tým, že pri „stávaní sa“ sexuálnym subjektom sa musí jednotlivec vyrovnávať aj s normami a stereotypmi, ktoré vychádzajú z diskurzov ukotvujúcich tradične sexualitu do esencialistických a socio-kognitivistických konceptov ako sú self-koncept a self-schéma.

Konceptuálna výzva 2: Imperatív sexuálneho aktérstva

V nadväznosti na predchádzajúcu diskusiu je potrebné bližšie preskúmať súvisiaci pojem sexuálne aktérstvo. Aktérstvo je v psychológii, napriek pôvodu tohto konceptu vo filozofii (Davidson 1971), kľúčovým pojmom a užitočným rámcom pre vysvetlenie ľudského správania (Frie 2008). Vníma sa ako kľúčová súčasť sexuálnej subjektivity (Kettrey 2018; Tolman 2002), ale aj sexuálneho self-konceptu (O'Sullivan et al. 2006). Ak sa pozrieme na literatúru, ktorá sa nezameriava výhradne na oblasť sexuality, subjekt sa môže pozicionovať v rámci diskurzívnej praxe práve prostredníctvom aktérstva (Davies, Harré 1990), „subjekty sú seba-reflexívni*e aktéri*aktérky“ (McQueen 2015: 5, prechýľovanie pridané). Sexuálne aktérstvo tak môže byť definované ako schopnosť akcie, schopnosť slobodných sexuálnych rozhodnutí smerom k naplneniu svojich sexuálnych potrieb a túžob, aktérstvo teda môže byť aj o vymedzení sa voči limitujúcim rodovým očakávaniam, čím podporuje nasledovanie svojej skutočnej a autentickej sexuality (Curtin et al. 2011; Horne, Zimmer-Gembeck 2005). Často sa prepája s takými psychologickými fenoménmi, ako je napríklad sebaúčinnosť či asertívne správanie (Chmielewski et al. 2020). Sexuálne aktérstvo je podľa iných autoriek vlastne prejavom individuálneho sexuálneho zmocnenia (Horne, Zimmer-Gembeck 2005), stáva sa tak ústredným pojmom feminizmu; bez schopnosti konať či vzdorovať nemožno očakávať akékoľvek zmeny v oblasti rodových vzťahov (Gill, Donaghue 2013). Čo je ale vlastne konkrétna podoba slobody a akcie, ktoré zo základnej definície charakte-

rizujú sexuálne aktérstvo? Táto otázka významne vstupuje do konceptuálnej diskusie a diskusie o hraniciach v sexuálnych interakciách.

Podľa Gill a Donaghue (2013) aktérstvo v postfeministickej konštrukcii získava nové podoby: osobné už nie je politické. Sexuálne aktérstvo ignorujúce historickú determináciu patriarchálnou dominanciou je vnímané ako osobnostná črta (Schobert et al. 2021), naučená schopnosť či zručnosť (Mark, Vowels 2020) porozumieť vlastným hraniciam a je úzko spätá so schopnosťou dávať a udeľovať sexuálny súhlas. Aktérstvo sa tak prepája s individuálnym správaním, ktoré prispieva k ochrane ženy, napríklad pred sexuálnym nátlakom (Bay-Cheng 2019; Cense 2018; Fahs, McClelland 2016) a ktoré sa možno naučiť, či rozvíjať (Vanwesenbeeck et al. 2021). Takéto zúženie (ktoré je vo výskume, najmä pozitivistickom, neraz vítané), znamená atribúovanie zodpovednosti do individuálnych aktérických – žien, s implicitnou výzvou, aby ženy posilňovali svoje aktérstvo (keďže je len na nich, ako sexuálna interakcia dopadne) (Fahs, McClelland 2016) a ignoruje mocenské vzťahy v spoločnosti a v dyadickej intímnej interakcii, v ktorých sa ženy nie vždy môžu správať v tomto zúženom význame aktérstva (Bay-Cheng 2019; Cense 2018; Vanwesenbeeck et al. 2021). Mohli by sme preto navrhnúť, aby sme ho pre prehľadnosť označovali ako *aktérstvo zručností*. Práve kampaň #MeToo priniesla pozornosť sexuálnemu násiliu, no často sa nepodarilo zdôrazniť úlohu rodových nerovností a moci v sexuálnom vyjednávaní a širší historicko-politický kontext žiaduceho aktérstva, (Cense, Bay-Cheng, Dijk 2018), v kontraste k aktérstvu zručností. Je teda evidentné, že takto zúžené chápanie aktérstva na zručnosť otvára príležitosť k obviňovaniu žien a cielene ignoruje interpersonálne a spoločenské kontexty, v ktorých sa sexuálny akt odohráva. Prináša stigma pre ženy, ktoré modernú predstavu slobodnej a zmocnenej sexuality nenapĺňajú (Bay-Cheng 2019; Vanwesenbeeck et al. 2021), dokonca takto posilňuje aj patriarchálne a konzervatívne tendencie (Fahs, McClelland 2016) a vytvára predstavu vlastného „ja“ absolútne vykořeného z existujúcich spoločenských a kultúrnych rámcov (Gill, Donaghue 2013).

Postfeministická kultúra prináša až akúsi obsesiu aktérstvom, ktorá zatláča do úzadia vedomie sociálnych, kultúrnych, ale predovšetkým mocenských vzťahov (Gill, Donaghue 2013). Bay-Cheng (2015b) preto upozorňuje, že dnešné mladé ženy okrem tradičných moralistických imperatívov čelia novému imperatívu neoliberalneho scenára sexuálneho aktérstva. Kým v minulosti mladé ženy čelili nálepkovaniu ohľadom množstva sexuálnych partnerov či sexuálnej frekvencie a boli pozicionované na kontinuum „Panny-Kurvy“ (z ang. Virgin-Slut či Madonna-Whore), dnes dominante záleží, koľko vlastného rozhodnutia (aktérskych zručností) žena do tejto svojej pozície dala. Je „pannou“ či „kurvou“ zo svojho rozhodnutia a užíva si slobodu svojich sexuálnych možností? Alebo naopak, nie je schopná aktívne využívať výdobytky sexuálnej liberácie a feminizmu? Vo svojej práci preto okrem tradičnej dichotomickej línie „Panny-Kurvy“ Bay-Cheng (2015b) navrhuje reflexiu aj cez dichotómiu línie aktérstva (v ang.

agency line). Obe línie tak ústia do 4 nových pozícií na základe úrovni „množstva“ sexuálnych skúsenosti a miery aktérstva.

V tomto chápaní je aktérstvo pre ženy lákavá možnosť, ako podporiť u seba pocit slobodnej sexuality a zbaviť sa rodových očakávaní/stereotypov. Nastáva tak situácia „neoliberálneho imperatívu osobného aktérstva“ (Bay-Cheng 2015b: 280) alebo „povinného (sexuálneho) aktérstva“ (Gill 2008: 440). „Tento imperatív aktérstva zastiera mizogýniu a jej úlohu pri udržiavaní iných foriem nespravodlivosti (napr. rasizmu, ekonomickej nespravodlivosti) a oxymoronicky prikazuje dievčatám konať slobodne“ (Bay-Cheng 2019: 4). Ide o novodobý sexuálny skript sexuálneho aktérstva, disciplinárny nástroj na riadenie ženskej sexuality (Bay-Cheng 2015a). Bay-Cheng (2019) to deklaruje viac ako desať rokov po práci od Gill (2008), ktorá túto otázku nastolila:

Hlavne by ma zaujímalo, čo sa stalo so sociálnou teóriou, keď sa samotné uznanie kultúrneho vplyvu považuje za neúčtivé, keď sa ovplyvňovanie začalo vnímať ako hanba a nie ako bežná a nevyhnutná súčasť? A naopak, prečo sú autonómne voľby tak fetišizované? (Gill 2008: 435)

Kritické chápanie sexuálneho aktérstva tkvie v priznaní dynamickosti, v ne/schopnosti negociovať a existovať v existujúcich hraniciach, nie nutne iba sexuálnych, ale v hraniciach individuálnych potrieb a túžob na jednej strane a vzťahových, sociálnych, kultúrnych a štrukturálnych kontextov rodových nerovností na strane druhej (Bay-Cheng 2019; Cense 2018; Vanwesenbeeck et al. 2021). Nemali by sme sa preto zameriavať na výskum prítomnosti aktérstva v jeho pozitivistickom chápaní a meraní, ale skôr sa zaujímať o rôzne spôsoby manifestácie a negociácie v širšom spoločenskom a kultúrnom kontexte (Bay-Cheng 2019; Cense 2018), tak ako to zodpovedá požiadavkám psychológie druhého rádu (Bianchi 2022). Dáva tak priestor pre výskum práve interakcií sexuálnej negociácie, ktoré nikdy nebudú čierno-biele. Viaceré autorky (Lerum, Dworkin 2015; Tolman et al. 2015) kriticky reagovali na navrhovaný model línie aktérstva od Bay-Cheng (2015b) a odmietajú zamieňanie pojmu aktérstva s osobnou zodpovednosťou, naopak, zdôrazňujú aktérstvo napojené na zmocnenie, ktoré je skôr kolektívnej povahy.

Ako sme ukázali, to, ako konceptualizujeme aktérstvo, prináša rôzne dopady. Podpora aktérstva je teda vo svojej podstate dvojsečnou zbraňou – môže súčasne posilňovať aj ohrozovať sexuálnu subjektivitu žien, obzvlášť v prípade zamerania sa na aktérstvo zručností. Koncept sexuálneho aktérstva by sme teda nemuseli odmietnuť ako škodlivý, pokiaľ by sme hľadali jeho ukotvenie v princípoch práva na slobodu sexuálneho prejavu a ochrany pred sexuálnym násilím a vyhýbali sa zároveň zjednodušujúcim politickým a popkultúrnym pokriveniam feminizmu (Lerum, Dworkin 2015). V ďalšej časti chceme poukázať na to, že nie iba samotné aktérstvo, ale aj jeho inte-

rakcia s konceptom zmocnenia ponúka príležitosť vyjasniť si zisky alebo straty z ich aplikovania a posunúť sa od veľmi obmedzeného chápania aktérstva do konštruktívnejšie zóny. Uvidíme však, že ani tento, relatívne priamočiary zámer prepojenia aktérstva a zmocnenia, sa nezaobíde bez komplikácií. Tie sa týkajú diskusie prebiehajúcej nielen o samotnom koncepte zmocnenia, ale aj o jeho podobe v postfeminizme.

Konceptuálna výzva 3: Sexuálne zmocnenie alebo zmocňovanie?

Čo presne rozumieme sexuálnym zmocnením? Tento pojem je vo výskume sexuality používaný v rôznych významoch a čelíme tu podobne ako pri aktérstve nemalej konceptuálnej výzve (Bay-Cheng 2012; Lamb 2010; Lamb, Peterson 2012; Peterson 2010). Gavey (2012) potvrdzuje, že zmocnenie, ako aj aktérstvo, sú v neoliberálnom postfeministickom diskurze depolitizované. Gavey (2012) hovorí o únave zo zmocnenia a Gill (2012) upozorňuje na jeho sprofanovanosť a zdefomovanosť pre marketingové potreby a kultúru predaja. Iniciatíva #MeeToo otvára otázky, aké aktérstvo a zmocnenie potrebujeme (Ozkazanc-Pan 2019) a čelíme výzve, aby sa zmocnenie, podobne ako aktérstvo, nestalo imperatívom pre ženy v situáciách sexuálnej negociácie. Je teda pre historicky informovaný a politicky zorientovaný psychologický výskum sexuálne zmocnenie ešte uchopiteľný a užitočný pojem?

Začneme polemikou o umiestnení pojmu sexuálne zmocnenie v rámci konceptuálnej mapy v Diagrame 1. Môže ísť o (1) subjektívny stav, kedy máme pocit kontroly a moci nad svojimi voľbami⁹, alebo o (2) objektívny stav, ktorý predstavuje absenciu štrukturálnych prekážok pre slobodnú voľbu v oblasti sexuality a teda stelesňuje podmienky možnosti konať (Peterson 2010). Sexuálne zmocnenie sa tak pohybuje medzi dichotómiou (subjektívneho zážitku) vlastnej moci a objektívnych okolností (Lamb 2010; Lamb, Peterson 2012; Peterson 2010). Európsky inštitút pre rodovú rovnosť (European Institute for Gender Equality [EIGE]) na svojej webstránke definuje zmocnenie ako „proces, v ktorom ženy získavajú moc a kontrolu nad vlastným životom a schopnosť robiť strategické rozhodnutia“ (EIGE 2016). Podľa EIGE (2016) sa zmocnenie skladá z 1) (uvedomenia si) vlastnej hodnoty, 2) práva na voľbu, 3) práva na prístup k príležitostiam a zdrojom, 4) práva na riadenie vlastného života a napokon 5) potenciálu na väčší sociálny vplyv v zmysle sociálnej zmeny. Konceptualizácia EIGE je teda evidentne na strane „objektívnych“ podmienok pre konanie, ale formuluje ich implicitne slovníkom subjektívnej reflexie týchto podmienok. Vo výsledku prinesú zmätok, v ktorom sa síce potvrdí komplexnosť sexuálnej negociácie, no zmocnenie prepojí na schopnosť aktérského pomenovania potrieb v interpersonálnej sexuál-

⁹ Literatúra často stotožňuje zmocnenie aj so stavom vlastnej seba-účinnosti, a tak sa zmocnenie začne prekrývať s pojmom sexuálneho aktérstva (Bay-Cheng 2012; Lamb, Peterson 2012).

nej interakcii (Mark, Vowels 2020). Chýba tak politická optika, ktorá by reflektovala zmocnenie v rámci sexualizovanej kultúry, ale predovšetkým sexizmu a komplexnejšej perspektívy moci berúcej do úvahy homofóbiu, rasizmus či triedne nerovnosti. Pokiaľ je zmocnenie vnímané primárne ako subjektívny akt či postoj, zmení sa tak na pseudozmocnenie, keď sa ženy síce môžu slobodne sexuálne prejavovať, ale zároveň sú vlastne nútené (a následne za to aj „odmeňované“) nasledovať sexualizované obrazy a očakávania v systéme patriarchátu (Lamb 2010) (podobne ako v prípade kritiky neoliberálneho aktérstva). Gavey (2012: 721) zdôrazňuje, že všetky akty „v živote žien môžu mať rôznorodé možné významy a dôsledky, ale rovnako majú významy v rámci širšej logiky rodovej sexuality, ktorá je súčasťou širšieho sociálneho (ne)poriadku o rodovej sexualite“. Peterson (2010) preto odporúča, aby sme sexuálne zmocnenie nevnímali dichotomicky ako všetko-alebo-nič, ale ako kontinuum, ktoré počas života nabera v našom živote rôznorodé podoby a mieru naplnenia. Pripomína, aby sme za zmocnením videli multidimenzionálny konštrukt, ktorý pokrýva rôznorodé oblasti na individuálnej, aj spoločenskej úrovni. To zároveň môže priniesť situácie, v ktorých na jednej úrovni žena demonštruje zmocnenie a na úrovni inej jej (a nielen jej, ale aj iným ženám) toto zmocnenie neguje. Sexuálne zmocnenie je plné ambivalencií, čo je dôležitá črta sexuality, ktorú by sme mali podľa autorky rešpektovať. Takto zadefinované sexuálne zmocnenie potom okrem vlastnej účinnosti zahŕňa kritickú reflexiu sociálnej nespravodlivosti a nerovných sexuálnych zdrojov, akciu, či zážitok solidarity (Bay-Cheng 2012). Vo vzťahu k predchádzajúcim definíciám zmocnenia navrhujeme, aby sme sexuálne zmocnenie preto chápali ako proces získavania kontroly nad vlastným sexuálnym životom so silnými koreňmi v existujúcich štrukturálnych a kultúrnych zdrojoch s potenciálom pôsobiť na existujúci sociálny status quo. Musíme zavrhnúť zúženie sexuálne zmocnenia do pseudozmocnenia – teda len na individuálnu moc alebo na výsledok, ktorý sa následne nijak nelíši od aktérstva. Naopak, zameraním na *proces*, teda nie na zmocnenie, ale *sexuálne zmocňovanie*, sa nám otvára plný potenciál tohto pojmu.

Fahs (2014) nás pozyva na reflexiu výziev, ktoré sa objavili počas rokov posilňovania postavenia žien v oblasti sexuálnej liberácie. Tvrdí, že treba zahrnúť tak slobodu *od* útlaku a stereotypných požiadaviek, ako aj slobodu *pre* prežívanie a vyjadrovanie autentickej sexuality, a to tak pre ženy, ako aj pre mužov (a my by sme doplnili aj transrodové a nebinárne osoby). Fahs a McClelland (2016) vo svojej kritickej práci potvrdzujú, že obe diskusie o sexuálnom zmocnení aj o sexuálnom aktérstve zostávajú otvorené pre ďalšie skúmanie a polemiku. Koncept sexuálneho zmocnenia si tak vyžaduje neustálu reflexiu a to ako subjektívnej úrovni, tak úrovni kultúrnej (Fahs 2014). V kritickej reflexii sa tak vytvára priestor pre sexuálnu subjektivitu, ktorá sa vyvíja a flexibilne reaguje na výzvy, ktorým v interakciách čelí.

Byť mocnou aktérkou alebo vôbec nebyť? Implikácie pre sexuálnu subjektivitu žien (Diskusia)

Advokácia sexuálnej subjektivity žien bola často zasadená do diskusie o tom, že aj ženy majú túžbu mať uspokojivý sex (tak ako muži), majú právo rozhodovať o svojej sexualite v opozícii k dedičstvu objektivizácie, útlaku a požiadavkám na pasívnu ženskú sexualitu. Stačí sexuálne aktérstvo a sexuálne zmocnenie na to, aby nás „uchránil“ pred nástrahami sexuálneho násillia, nátlaku či obťažovania a dokážu tieto pojmy vstúpiť do polarizovanej diskusie o sexuálnom vyjednávaní?

Spomínaný imperatív sexuálneho aktérstva (zručností) vytvára podľa Gill (2008) novú podobu postfeministickej subjektivity. Západný svet, poznačený postfeminizmom tak vytvoril normatívne aktérstvo, ako aj zmocnenie, ktoré očakáva od žien, že budú tými aktívnymi, nezávislými, racionálnymi a uniformnými subjektami (Gill, Donaghue 2013).

Ocitli sme sa v situácii, kedy „sexuálna subjektivizácia sa ukázala byť objektivizáciou v novom a ešte škodlivejšom prevedení“ (Gill 2003: 105). Ide práve o existujúce imperatívy aktérstva a zmocnenia, ktoré ženám diktujú, aká by mala byť tá skutočná autentická ženská sexualita. Autorky Lamb a Peterson (2012) dokonca odmietajú, že by niečo ako autentická sexualita mohlo existovať, ospravedlňujúc toto stanovisko napríklad odkazovaním sa na prácu Simona a Gagnona (1984, 1986) o sexuálnych skriptoch, ktoré podobne ako diskurzy utvárajú možné rámce sexuálneho správania na úrovni kultúrnych, interpersonálnych a intrapersonálnych skriptov. Vidíme, že predstavená debata o neoliberalnom chápaní aktérstva, zmocnenia a postfeminizmu ukazuje na problematické dopady na sexuálnu subjektivitu žien. Uberá nás totiž o príležitosť takého výskumu sexuálnej subjektivity, ktorá dokáže odhaliť komplikované a protichodné tendencie, ktoré sexuálny subjekt utvárajú, napríklad v kontexte aktérstva a deklarovania pozície obete v kampani #MeToo. Gill a Donaghue (2013) sa trefne pýtajú, kde sa stratilo to ambivalentné ja, ktoré sa feministická práca snažila zdôrazniť a prečo musí ustupovať takej idealizovanej podobe subjektu. Dostávame sa tak k dôležitej úlohe feministickej kritickej psychológie, ktorá má jedinečnú príležitosť kriticky prehovoriť o rodových aspektoch a moci, postfeministickej optike a ich dopadoch na konštrukciu neoliberalnej subjektivity (Rutherford 2018). Potrebujeme také psychosociálne prístupy, v ktorých subjekt nie je plno podriadený vonkajším javom, no nie je od nich nezávislý (Gill, Donaghue 2013). Prichádza tak výzva k „prehodnoteniu subjektivity“ (Rutherford 2018: 631), k takému chápaniu, ktoré sa vymedzí voči ontologickému poňatiu neoliberalných foriem subjektivity a otvorí dvere dynamike kontinuálneho utvárania a formovania subjektu. Takéto chápanie navyše otvorí dvere intersekcionalite (interakcii s problematikou rasy, veku, vzdelania, ekonomického statusu...) a nevyhnutnej politickej zákazke, ktorú by mal výskum sexuálnej subjektivity žien priniesť. Podľa Rutherford (2018: 631) „[s]ubjektivita nie je apriori „vo vnútri“.

Singularita (nie interiorita ani individualita) je dosiahnutá cez kontinuálny proces rozptýlenia seba vo veciach a druhých“. Plante (2007: 47) pozicionuje pocity svojho sexuálneho ja, túžby či aktérstva síce na úroveň intrapsychického sexuálneho skriptovania, no zároveň dodáva otázky na zamyslenie: „Aké druhy sexuálneho ja sú možné, ak vezmeme do úvahy kontext kultúrnych a interpersonálnych skriptov? A aké formy subjektivity sú realistické alebo možné?“ Výskumy sexuálnej subjektivity poukazujú množstvo rozporov a diskontinuity prežívania vlastného sexuálneho ja, ktoré ale tento pocit celostného ja v skutočnosti utvárajú (Bryant, Schofield 2007; Costa et al. 2009; Plante 2007). Toto chápanie je užitočné najmä v kontexte postštrukturalistického a postmoderného chápania sveta, v ktorom chýba istota a stabilita významov. Tam, kde #MeToo necháva len limitované možnosti objavovania neistých a nejasných skúseností v diskurzívne konštruovanej dichotómii sexuálneho násillia (Hindes, Fileborn 2019) sa rovnako otvárajú možnosti pre otázky o neistých a nejasných hraniciach v sexuálnych interakciách, ktoré však v skutočnosti „osvetľujú radikálne reálne a potenciálne produktívne aktérstvo pre sexuálnu subjektivitu“ (Wallace 2021: 3). Dynamické chápanie sexuálnej subjektivity, self, ale aj aktérstva a zmocnenia, ktoré priznáva ich rôznorodé formy a pozície, nám umožňuje rozšíriť výskum sexuality do kontextu existujúcich mocenských vzťahov, a tak prekonať „psychometrické“ ambície merať subjektivitu a aktérstvo a „trénovať“ ich. Feministická psychológia stavajúc na intersekcionalite by mala mať totiž ambíciu prinášať nové rámce sexuálnej subjektivity mimo jej neoliberalnej formy (Rutherford 2018), do podoby, kde je priestor pre neistotu, nejasné hranice, ktoré sú súčasťou flexibilnejšieho uchopenia sexuálnej subjektivity (Wallace 2021). Privedie nás k subjektivite (respektíve subjektivitám), ktorá je plurálna, žitá a seba-generujúca, tak, ako ju definuje jeden zo spoluautorov tohto článku (Bianchi 2022).

Záver

Pred viac ako 30 rokmi rezonovala výzva podporiť záujem o sexuálnu subjektivitu žien (Fine 1988; Vance 1984). Tá ostáva napriek (a aj kvôli) istým spoločenským zmenám, ktoré nastali relevantná dodnes. Náš prehľad potvrdzuje, ako upozorňujú aj Fahs a McClelland (2016: 15), na dôležitosť „jasného uznania, že koncepty *sa musia* a *mali by* sa meniť v priebehu času vo vzťahu k sociálnym kontextom, ktoré naďalej menia a znovuobjavujú sexuálne vzťahy“. Koncept sexuálnej subjektivity sa v posledných rokoch (znovu)vynoril práve ako reakcia na pozitivistické skúmanie sexuality v psychológii a sociológii a ponúka nám tak možnosť lepšie preskúmať konštrukcie subjektívnych sexuálnych skúsenosti (Fahs, McClelland 2016). Je to pri tom práve feministická psychológia, ktorá by mala ďalej narúšať umelé predstavy o objektívnom poznaní a subjektívnej konštrukcii (Rutherford 2018). V akomkoľvek výskume je kľúčová ontológia, teda odpoveď na otázky: akej povahy je skúmaný objekt? Konceptuálne vyjasnenie

operacionalizujúcich pojmov v oblasti ženskej sexuality – subjektivity, aktérstvo, zmocnenie – je teda primárnym predpokladom produktívneho (nielen) psychologického výskumu sexuality žien. A pri tom sa môže, ba priam musí, objasniť hodnotové východisko výskumu – či uprednostňuje pozitivistické, objektivizujúce pozície, alebo má odvahu postaviť sa do kritickkej pozície a ukazovať na historicky informované a politicky orientované hodnotové východiská. Tento príspevok tak reaguje na výzvu: „My ako výskumníčky sa musíme dopytovať, čo koncepty znamenajú, aké predpoklady za nimi stoja, a ako tieto definície môžu zastierať alebo zatláčať do úzadia určité nuansy, nepredvídateľné okolnosti, identity alebo skutočnosti, ktoré predstavujú významnú stratu pre výskum sexuality.“ (Fahs, McClelland 2016: 16, prechyľovanie doplnené) Náš článok prináša nový teoretický rámec pre integrálne uchopenie sexuálnej subjektivity žien, vychádzajúc z kritickkej reflexie doterajších výskumných operacionalizácií, pochádzajúcich prevažne z prostredia mainstreamovej pozitivistickej psychológie. Prínos tejto konceptuálnej analýzy je práve v upozornení na potrebu posunu výskumu sexuálnej subjektivity do opatrne sa vynárajúcej paradigmy psychológie druhého rádu (Bianchi 2022; Brown, Stenner 2009). Tento rámec otvára možnosti skúmania hraníc v sexuálnych interakciách, kde sa nemôžeme uspokojiť s dichotómiou, kde je realita natoľko komplexná, že akékoľvek zjednodušenie len posilňuje zažitý rodový stereotyp. Sexuálna subjektivita má jednoznačný potenciál ukázať nám variabilitu prežívania a konštrukcie sveta, v ktorom sa tradičné skripty menia a so zmocňovaním žien môžu prichádzať iné typy útlaku, ale aj nové spôsoby vysporiadania sa s výzvami a variabilitou postmoderného sveta, obzvlášť v aktuálnom spoločenskom naladení o sexualite, sexuálnej výchove a porozumení sexuálneho násillia v českom a slovenskom kontexte.

Bibliografia

- Amnesty International Česká republika. (n.d.). Chce to souhlas. Stiahnuté 20. 3. 2023 (<https://www.amnesty.cz/chcetousouhlas>).
- Amnesty International Slovensko. 2023. Slovenská verejnosť si uvedomuje dôležitosť súhlasu pri sexe. Kedy si to uvedomia aj politici? Stiahnuté 11. 3. 2023 (<https://www.amnesty.sk/slovenska-verejnost-si-uvedomuje-dolezitost-suhlasu-pri-sexe-kedy-si-to-uvedomia-aj-politici/>).
- Andersen, B. L., J. M. Cyranowski. 1994. Women's Sexual Self-Schema. *Journal of Personality and Social Psychology* 67 (6): 1079–1100, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.6.1079>.
- Andersen, B. L., J. M. Cyranowski, D. Espindle. 1999. Men's Sexual Self-Schema. *Journal of Personality and Social Psychology* 76 (4): 645–661, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.4.645>.
- Bal, M. 2009. Working with Concepts. *European Journal of English Studies* 13 (1): 13–23, <https://doi.org/10.1080/13825570802708121>.

- Bay-Cheng, L. Y. 2012. Recovering Empowerment: De-Personalizing and Re-Politicizing Adolescent Female Sexuality. *Sex Roles* 66 (11–12): 713–717, <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0070-x>.
- Bay-Cheng, L. Y. 2015a. Living in Metaphors, Trapped in a Matrix: The Ramifications of Neoliberal Ideology for Young Women's Sexuality. *Sex Roles* 73 (7): 332–339, <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0541-6>.
- Bay-Cheng, L. Y. 2015b. The Agency Line: A Neoliberal Metric for Appraising Young Women's Sexuality. *Sex Roles* 73 (7–8): 279–291, <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0452-6>.
- Bay-Cheng, L. Y. 2019. Agency Is Everywhere, but Agency Is Not Enough: A Conceptual Analysis of Young Women's Sexual Agency. *The Journal of Sex Research* 56 (4–5): 462–474, <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1578330>.
- Bianchi, G. 2013. Nové podoby sexuality, občianstva, noriem a reprodukcie: svet a Slovensko. *Sociológia – Slovak Sociological Review* 45 (1): 5–26.
- Bianchi, G. 2020. *Sexuality: From Intimacy to Politics: With Focus on Slovakia in the Globalized World*. Berlin, DE: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Bianchi, G. 2022. *Figurations of Human of Subjectivity: Contribution to Second-Order Psychology*. Basingstoke, UK and New York, USA: Palgrave Macmillan.
- Bianchi, G., L. Reháková. 2013. Konštrukcia Hranice Ne-Želaného Sexu. Pp. 47–52 in A. Neusar, L. Vavryšová (eds.). *Kvalitatívny prístup a metódy vo viedach o človeku XII : Hranice normality : zborník príspevků z XII. ročníku česko-slovenské konference s mezinárodní účastí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Braidotti, R. 2009. Postsecular Feminist Ethics. Pp. 40–62 in E. H. Oleksy (ed.). *Intimate Citizenship*. London, UK: Routledge.
- Brown, P., P. Stenner. 2009. *Psychology without Foundations: History, Philosophy and Psychosocial Theory*. London, UK: Sage.
- Bryant, J., T. Schofield. 2007. Feminine Sexual Subjectivities: Bodies, Agency and Life History. *Sexualities* 10 (3): 321–340, <https://doi.org/10.1177/1363460707078321>.
- Burkett, M., K. Hamilton. 2012. Postfeminist Sexual Agency: Young Women's Negotiations of Sexual Consent. *Sexualities* 15 (7): 815–833, <https://doi.org/10.1177/1363460712454076>.
- Cense, M. 2018. Rethinking Sexual Agency: Proposing a Multicomponent Model Based on Young People's Life Stories. *Sex Education* 19 (3): 247–262, <https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1535968>.
- Cense, M., L. Bay-Cheng, L. Dijk. 2018. Do I Score Points If I Say "No"? Negotiating Sexual Boundaries in a Changing Normative Landscape. *Journal of Gender-Based Violence* 2 (2): 277–291, <https://doi.org/10.1332/239868018X15266373560443>.
- Chmielewski, J. F., C. P. Bowman, D. L. Tolman. 2020. Pathways to Pleasure and Protection: Exploring Embodiment, Desire, and Entitlement to Pleasure as Predictors of Black and White Young Women's Sexual Agency. *Psychology of Women Quarterly* 44 (3): 307–322, <https://doi.org/10.1177/0361684320917395>.
- Costa, C., C. Nogueira, F. López. 2009. 'My Sexual Self, I Stifled It': Sexual Subjectivities among Young Portuguese Women. *Culture, Health & Sexuality* 11 (4): 431–442, <https://doi.org/10.1080/13691050802710253>.

- Crawford, J., S. Kippax, C. Waldby. 1994. Women's Sex Talk and Men's Sex Talk: Different Worlds. *Feminism & Psychology* 4 (4): 571–587, <https://doi.org/10.1177/0959353594044010>.
- Curt, B. C. 1994. *Textuality and Tectonics : Troubling Social and Psychological Science*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Curtin, N., L. M. Ward, A. Merriwether, A. Caruthers. 2011. Femininity Ideology and Sexual Health in Young Women: A Focus on Sexual Knowledge, Embodiment, and Agency. *International Journal of Sexual Health* 23 (1): 48–62, <https://doi.org/10.1080/19317611.2010.524694>.
- Davidson, D. 1971. Agency. Pp. 1–37 in A. Marras, R. N. Bronaugh, R. W. Binkley (eds.). *Agent, Action, and Reason*. Toronto, CA: University of Toronto Press.
- Davies, B., R. Harré. 1990. Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20 (1): 43–63, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x>.
- European Institute for Gender Equality. 2016. Empowerment of Women. Stiahnuté 25. 6. 2022 (<https://eige.europa.eu/taxonomy/term/1102>).
- Fahs, B. 2014. 'Freedom to' and 'Freedom from': A New Vision for Sex-Positive Politics. *Sexualities* 17 (3): 267–290, <https://doi.org/10.1177/1363460713516334>.
- Fahs, B., S. I. McClelland. 2016. When Sex and Power Collide: An Argument for Critical Sexuality Studies. *The Journal of Sex Research* 53 (4–5): 392–416, <https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1152454>.
- Fahs, B., E. Swank, S. I. McClelland. 2018. Sexuality, Pleasure, Power, and Danger: Points of Tension, Contradiction, and Conflict. Pp. 229–247 in C. B. Travis, J. W. White, A. Rutherford, W. S. Williams, S. L. Cook, and K. F. Wyche (eds.). *APA Handbook of the Psychology of Women: History, Theory, and Battlegrounds (Vol. 1)*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Fahs, B., E. Swank, A. Shambe. 2020. I Just Go with It': Negotiating Sexual Desire Discrepancies for Women in Partnered Relationships. *Sex Roles* 83 (3): 226–239, <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01098-w>.
- Fine, M. 1988. Sexuality, Schooling, and Adolescent Females: The Missing Discourse of Desire. *Harvard Educational Review* 58 (1): 29–53, <https://doi.org/10.17763/haer.58.1.u0468k1v2n2n8242>.
- Foucault, M. (1988) 2000. *Moc, subjekt a sexualita: výber z článkov a rozhovorov publikovaných v rokoch 1980–1988*. Preložené M. Marcelli. Bratislava, SK: Kalligram.
- Frie, R. 2008. Introduction: The Situated Nature of Psychological Agency. Pp. 1–32 in R. Frie (ed.). *Psychological Agency: Theory, Practice, and Culture*. Cambridge, UK and Massachusetts, USA: The MIT Press.
- Gavey, N. 2012. Beyond 'Empowerment'? Sexuality in a Sexist World. *Sex Roles* 66 (11): 718–724, <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0069-3>.
- Gill, R. 2003. From Sexual Objectification to Sexual Subjectification: The Resexualisation of Women's Bodies in the Media. *Feminist Media Studies* 3 (1): 100–106, <https://doi.org/10.1080/1468077032000080158>.

- Gill, R. 2007. Postfeminist Media Culture: Elements of a Sensibility. *European Journal of Cultural Studies* 10 (2): 147–166, <https://doi.org/10.1177/1367549407075898>.
- Gill, R. 2008. Culture and Subjectivity in Neoliberal and Postfeminist Times. *Subjectivity* 25, <https://doi.org/10.1057/sub.2008.28>.
- Gill, R. 2012. Media, Empowerment and the 'Sexualization of Culture' Debates. *Sex Roles* 66 (11): 736–745, <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0107-1>.
- Gill, R., N. Donaghue. 2013. As If Postfeminism Had Come True: The Turn to Agency in Cultural Studies of 'Sexualisation.' Pp. 240–258 in S. Madhok, A. Phillips, K. Wilson (eds.). *Gender, Agency, and Coercion*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Gill, R., E. K. Kelan, C. M. Scharff. 2017. A Postfeminist Sensibility at Work. *Gender, Work & Organization* 24 (3): 226–244, <https://doi.org/10.1111/gwao.12132>.
- Gunnarsson, L. 2018. "Excuse Me, but Are You Raping Me Now?" Discourse and Experience in (the Grey Areas of) Sexual Violence. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 26 (1): 4–18, <https://doi.org/10.1080/08038740.2017.1395359>.
- Hensel, D. J., J. D. Fortenberry, L. F. O'Sullivan, D. P. Orr. 2011. The Developmental Association of Sexual Self-Concept with Sexual Behavior among Adolescent Women. *Journal of Adolescence* 34 (4): 675–684, <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2010.09.005>.
- Hindes, S., B. Fileborn. 2019. Girl Power Gone Wrong: #MeToo, Aziz Ansari, and Media Reporting of (Grey Area) Sexual Violence. *Feminist Media Studies* 20 (5): 639–656, <https://doi.org/10.1080/14680777.2019.1606843>.
- Horne, S., M. J. Zimmer-Gembeck. 2005. Female Sexual Subjectivity and Well-Being: Comparing Late Adolescents with Different Sexual Experiences. *Sexuality Research and Social Policy* 2 (3): 25–40, <https://doi.org/10.1525/srsp.2005.2.3.25>.
- Horne, S., M. J. Zimmer-Gembeck. 2006. The Female Sexual Subjectivity Inventory: Development and Validation of a Multidimensional Inventory for Late Adolescents and Emerging Adults. *Psychology of Women Quarterly* 30 (2): 125–138, <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00276.x>.
- Jackson, D. L. 2018. 'Me Too': Epistemic Injustice and the Struggle for Recognition. *Feminist Philosophy Quarterly* 4 (4): 1–19, <https://doi.org/10.5206/fpq/2018.4.6231>.
- Jarkovská, L., K. Lišková. 2013. Tradice, Její rozpad a záchrana skrze sex: Diskurzivní strategie odpůrců sexuální výchovy. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 49 (2): 269–290.
- Kettrey, H. H. 2018. 'Bad Girls' Say No and 'Good Girls' Say Yes: Sexual Subjectivity and Participation in Undesired Sex during Heterosexual College Hookups. *Sexuality & Culture* 22 (3): 685–705, <https://doi.org/10.1007/s12119-018-9498-2>.
- Konsent. 2021. Souhlas. - Konsent - náprava definice znásilnění. Stiahnuté 11. 3. 2023 (<https://konsent.cz/souhlas/>).
- Lamb, S. 2010. Feminist Ideals for a Healthy Female Adolescent Sexuality: A Critique. *Sex Roles* 62 (5): 294–306, <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9698-1>.
- Lamb, S., Z. D. Peterson. 2012. Adolescent Girls' Sexual Empowerment: Two Feminists Explore the Concept. *Sex Roles* 66 (11): 703–712, <https://doi.org/10.1007/s11199-011-9995-3>.

- Lerum, K., S. L. Dworkin. 2015. Sexual Agency Is Not a Problem of Neoliberalism: Feminism, Sexual Justice, & the Carceral Turn. *Sex Roles* 73 (7): 319–331, <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0525-6>.
- Libáková, L., V. Valkovičová, A. Jesenková. 2019. „Deti v tom majú jasno!“. Sexuálna výchova a etika starostlivosti v naratívoch slovenského „Referenda o rodine“ v roku 2015. *Gender a výzkum* 20 (1): 128–148.
- Linander, I., I. Goicolea, M. Wiklund, A. Gotfredsen, M. Strömbäck. 2021. Power and Subjectivity: Making Sense of Sexual Consent among Adults Living in Sweden. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 29 (2): 110–123, <https://doi.org/10.1080/08038740.2021.1903553>.
- Mark, K. P., L. M. Vowels. 2020. Sexual Consent and Sexual Agency of Women in Healthy Relationships Following a History of Sexual Trauma. *Psychology & Sexuality* 11 (4): 315–328, <https://doi.org/10.1080/19419899.2020.1769157>.
- McClelland, S. 2011. Who Is the ‘Self’ in Self Reports of Sexual Satisfaction? Research and Policy Implications. *Sexuality Research and Social Policy* 8 (4): 304–320, <https://doi.org/10.1007/s13178-011-0067-9>.
- McQueen, P. 2015. *Subjectivity, Gender and the Struggle for Recognition*. Basingstoke, UK and New York, USA: Palgrave Macmillan.
- O’Sullivan, L. F., H. F. L. Meyer-Bahlburg, I. W. McKeague. 2006. The Development of the Sexual Self-Concept Inventory for Early Adolescent Girls. *Psychology of Women Quarterly* 30 (8): 139–149, <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00277.x>.
- Ozkazanc-Pan, B. 2019. On Agency and Empowerment in a #MeToo World. *Gender, Work & Organization* 26 (8): 1212–1220, <https://doi.org/10.1111/gwao.12311>.
- Peterson, Z. D. 2010. What Is Sexual Empowerment? A Multidimensional and Process-Oriented Approach to Adolescent Girls’ Sexual Empowerment. *Sex Roles* 62 (5): 307–313, <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9725-2>.
- Plante, R. 2007. In Search of Sexual Subjectivities: Exploring the Sociological Construction of Sexual Selves. Pp. 31–48 in M. S. Kimmel (ed.). *The Sexual Self: The Construction of Sexual Scripts*. Nashville, TN: Vanderbilt University.
- Potki, R., T. Ziaei, M. Faramarzi, M. Moosazadeh, Z. Shahhosseini. 2017. Bio-Psycho-Social Factors Affecting Sexual Self-Concept: A Systematic Review. *Electronic Physician* 9 (9): 5172–5178, <https://doi.org/10.19082/5172>.
- Rutherford, A. 2018. Feminism, Psychology, and the Gendering of Neoliberal Subjectivity: From Critique to Disruption. *Theory & Psychology* 28 (5): 619–644, <https://doi.org/10.1177/0959354318797194>.
- Satinsky, S., K. Jozkowski. 2014. Female Sexual Subjectivity and Verbal Consent to Receiving Oral Sex. *Journal of Sex & Marital Therapy* 41 (4): 413–426, <https://doi.org/10.1080/0092623X.2014.918065>.
- Schobert, K., S. Cooper, N. Fries, M. S. Chervillil. 2021. I Thought We Were Vibin’: A Qualitative Exploration of Sexual Agency and Consent in Young People. *Sexualities* 24 (7): 906–921, <https://doi.org/10.1177/13634607211026457>.
- Simon, W. (1996) 2003. *Postmodern Sexualities*. Reprint, London, UK and New York, USA: Routledge.

- Simon, W., J. H. Gagnon. 1984. Sexual Scripts. *Society* 22 (1): 53–60, <https://doi.org/10.1007/BF02701260>.
- Simon, W., J. H. Gagnon. 1986. Sexual Scripts: Permanence and Change. *Archives of Sexual Behavior* 15 (2): 97–120, <https://doi.org/10.1007/BF01542219>.
- Tolman, D. L. 2002. *Dilemmas of Desire: Teenage Girls Talk about Sexuality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tolman, D. L., S. M. Anderson, K. Belmonte. 2015. Mobilizing Metaphor: Considering Complexities, Contradictions, and Contexts in Adolescent Girls' and Young Women's Sexual Agency. *Sex Roles* 73 (7): 298–310, <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0510-0>.
- Valkovičová, V. 2021. The Borders of Personal and Political: Argumentative Analysis of a (Possible) Sexual Harassment Case in the “#MeToo Era”. *Socialni studia* 18 (2): 125–143, <https://doi.org/10.5817/SOC2021-2-125>.
- Valkovičová, V., A. Kuruc. 2020. *Nástroje Na Prevenciu Sexuálneho Obťažovania Ako Formy Rodovej Diskriminácie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Vance, C. S. 1984. Pleasure and Danger: Toward a Politics of Sexuality. Pp. 1–28 in C. S. Vance. *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*. London, UK: Routledge & K. Paul.
- Vanwesenbeeck, I., M. Cense, M. van Reeuwijk, J. Westeneng. 2021. Understanding Sexual Agency. Implications for Sexual Health Programming. *Sexes* 2 (4): 378–396, <https://doi.org/10.3390/sexes2040030>.
- Wallace, S. 2021. In Defence of Not-Knowing: Uncertainty and Contemporary Narratives of Sexual Violence. *Feminist Theory* 22 (4): 536–555, <https://doi.org/10.1177/1464700120987387>.
- World Health Organization. (n.d.). Sexual Health. Stiahnuté 30. 12. 2021 (<https://www.who.int/westernpacific/health-topics/sexual-health>).
- Záborská, K. 2009. *Variace Na Gender: Poststrukturalismus, Diskursivní Analýza a Genderová Identita*. Praha: Academia.
- Zouhar, M. 2016. Konceptuálna analýza v analytickej filozofii. *Filozofia* 71 (5): 410–424.

 BY-NC Miroslava Šudila Žilinská, Gabriel Bianchi, 2023.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2023.

Mgr. Miroslava Šudila Žilinská je psychologička, špecializuje sa na rodovú nerovnosť, sociálnu nespravodlivosť a klimatickú krízu. Pôsobí na Ústave výskumu sociálnej komunikácie SAV, v. v. i. Je internou doktorandkou v programe psychológia zdravia na Fakulte sociálnych a ekonomických vied UK so školiacim pracoviskom na ÚVSK SAV, v. v. i. Ako spoluriešiteľka H2020 projektu ATHENA – Implementing gender equality plans to unlock research potential of RPOs and RFos in Europe sa pričnila o realizáciu rodového auditu SAV a tvorbu Plánu rodovej rovnosti. Okrem výskumu sa venuje poradenskej praxi a vzdelávaniu.
ORCID: 0000-0001-5253-7035. Kontaktný e-mail: miroslava.zilinska@savba.sk.

Doc. PhDr. Gabriel Bianchi, PhD., je sociálny psychológ, pôsobí na Ústave výskumu sociálnej komunikácie SAV, v. v. i., a externe vyučoval a vyučuje na rôznych fakultách

viacerých univerzít. Dlhodobu sa venuje nemedicínskemu výskumu sexuality, vrátane problematiky rodu a hodnôt, ako aj metodológii výskumu v sociálnych vedách. Pôsobí ako zodpovedný riešiteľ H2020 projektu ATHENA – Implementing gender equality plans to unlock research potential of RPOs and RFos in Europe, v rámci ktorého koordinoval a garantoval rodový audit SAV a tvorbu Plánu rodovej rovnosti SAV. Vydal knihy: Bianchi, G.: *Sexuality: From Intimacy to Politics: With Focus on Slovakia in the Globalized World*. Peter Lang International Academic Publishers, Berlin-Bern-Brussels-Oxford-New York, 2020 a *Figurations of Human of Subjectivity: Contribution to Second-Order Psychology*. Basingstoke, UK and New York, USA: Palgrave Macmillan. ORCID: 0000-0002-0470-3921. Kontaktný e-mail: bianchi@savba.sk.